

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Ulusal ve Uluslararası Türk Dil ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 3 (Aralık/December 2020), s. 80-92.
Geliş Tarihi-Received: 05.10.2020
Kabul Tarihi-Accepted: 1.12.2020
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675

Kağızmanlı Hıfzı'nın Şiirlerinde Ağızbilimsel Unsurlar*

Dialectical Elements in Poems of Kagizmanli Hifzi

Salih DEMİRBİLEK*

Öz

Kağızmanlı Hıfzı, her şair gibi yazdığı şiirlerine kendi ağız özelliklerini de katmıştır. Bu özellikler şiirlerinde kullanmış olduğu dilin aynı zamanda yapmacıksız bir dil olduğunun da göstergesidir. Kars yöresi ağızları günümüzde Türkiye'nin üç ana ağız grubundan Doğu grubu ağızları içerisinde gösterilmektedir.

Çalışmamızda Kağızmanlı Hıfzı'nın şiirlerinde yer alan ağızbilimsel özellikleri inceleyeceğiz. Şairimizin şiirlerinde ağız özellikleri taşıyan pek çok dilbilgisel ve anlambilimsel öge yer almaktadır. Örneğin bugün yazı dilimizde kullanılmayan -am /-em bildirme eki ve -anda / -ende zarf-fiili ekinin varlığının yanı sıra -ca /-ce yapım ekinin benzetme amaçlı kullanımları gibi morfolojik özelliklerin varlığı, sık sık ünlü uyumlarının dışına çıkılması, yokluk anlatan isimden isim yapım ekinin şiirlerde genellikle yuvarlak şeklinin tercih edilmesi gibi fonetik özellikler şiirlerinde ilk göze çarpan hususiyetlerdir. "Fatiha ver-, lal eyle-, çalkan-, çıgrış-..." gibi yöresel morfemlerin kullanımında da şiirlerinde bir zenginlik mevcuttur.

Kağızmanlı Hıfzı'nın şiirlerinde sık yer verdiği bu ağızbilimsel unsurları tespit ederek gerek şairimizin bu yönüyle bilimsel bir değerlendirmesini gerekse de onun verileriyle Kars-Kağızman ağzının küçük bir tasvirini sunmayı amaçlamaktayız.

Anahtar Kelimeler: Kağızmanlı Hıfzı, Ağızbilimi, Kars ağzı, Kağızman ağzı, sapmalar.

Abstract

Like any poet, Kagizmanli Hifzi added his own dialect features to his poems. These features are indicative of the fact that the language used in his poems is also a sincere and unappealing language. The dialects of the Kars region are shown in the dialects of the Eastern group coming from Turkey's three main dialects.

In our article, we will study the verbal characteristics of the poems of Kagizmanli Hifzi. For example, the presence of the verb -am / -em indicative affix and the -anda / -ende gerundial suffix, which are not used in our written language today, also the presence of morphological features such as the use of the -ca / -ce derivational suffix for simulated purposes, as well as the absence of vowel harmony, phonological features such as the round shape of the derivational affix of noun from noun in poems are the first striking features in his poems. There are the richness in the poetry in the use of regional morphemes such as "Fatiha ver- lal eyle -, çalkan-, çıgrış -".

* Bu çalışma, 07-09 Nisan tarihlerinde Kağızman'da gerçekleşmiş olan "Ölümünün 100.Yılında Kağızmanlı Hıfzı Uluslararası Sempozyumu"nda sunulan bildirinin gözden geçirilip genişletilmesiyle oluşturulmuştur.

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Samsun/Türkiye, e-posta: salihd@omu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6000-7656>.

In this article, by determining these dialectical elements that Kağızmanlı Hıfzı frequently included in his poems, we aim to present both a scientific evaluation of our poet in this respect and a small description of the dialect of Kars - Kağızman with his data.

Keywords: Kagizmanli Hifzi, Dialectology, dialect of Kars, dialect of Kagizman, deviances.

Giriş

Her halk şairi şiirlerinde zengin imajların yanı sıra yöresine has dil özellikleri de bulundurur. Halk şairleri yörelerinin kültürlerini diğer zümre şairlerine oranla eserlerine daha çok yansıtırlar. Bu gerçeği bir dilbilimci olarak Doğan Aksan şu şekilde tasvir etmektedir: “Halk şiiri, dünyanın her ülkesinin yazınında doğal, zorlama ve yapmacıktan uzak ve halkın içten gelen duygularını yalın bir biçimde yansıtan örnekler olarak ayrı bir yer tutar. Ulusun kültürünün, yaşam biçiminin, dünya görüşünün, zevkinin ve içtenliğinin, birçok örneğiyle de toplumun ruhunun aynasıdır. Alman dilinin ve yazınının önemli kurucularından Jakob Grimm’in, dünyanın neresinde olursa olsun, halk şiirini “doğal şiir”, kültürlü kimselerin yazdıklarını da “yapma şiir” saymasının gerçek payı taşıdığı yadsınamaz” (Aksan 2005: 16). Kağızmanlı Hıfzı’nın şiirini de doğal şiir sınıfından sayabiliriz.

Kağızmanlı Hıfzı (1893–Nisan 1918) şehit edilmek suretiyle genç bir yaşta yitirmemizden ötürü kendisinden geriye az şiir kalmıştır. Eğer daha uzun yaşasaydı şüphesiz edebiyat tarihimizde hak ettiği değeri fazlasıyla alacaktı. Bu haliyle Şeyh Galip’i çağrıştırmaktadır.

Kağızmanlı Hıfzı, şiirlerinde samimi, akıcı ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Böyle olduğu içindir ki şiirlerinde zengin çağrışımların yanı sıra pek çok ağızbilimsel unsura da rastlanılmaktadır. Hıfzı’nın şiirlerini derleyen Sait Küçük, şairin dili hakkında bizzat şu değerlendirmelerde bulunmaktadır: “Hıfzı uzun soluklu bir şair olup yirmi beş kıtaya varan şiirleri mevcuttur. Hıfzı’nın dili gayet anlaşılır bir dildir. Halkın anlayabileceği dil ile yazdığı şiirlerin hemen hepsini sade kelimeler ile örmüştür. Arapça ve Farsçaya olan yakınlığı nedeniyle şiirine bu dillerdeki kelimelerde girmiştir. Ama bu kelimelerin çoğu anlaşılabilir kelimelerdir.” (Küçük 2007: 19).

Kars ili ve yöresi, üzerinde diyalektolojik çalışmalar yapıp yayınlanmış şanslı yörelerimizdendir. Daha 1942’de Ahmet Caferoğlu, *Doğu İllerimiz Ağızlarından Derlemeler* adlı eserinde Kars ilinden derlediği metinlere de yer vermiştir (Caferoğlu 1995). Daha sonraları ise yöre ağızlarının bilimsel incelenmesini konu edinen *Kars ili Ağızları -Ses Bilgisi-* (Ercilasun 1983) ve *Arpaçay Köylerinden Derlemeler* (Olçay, Ercilasun ve Aslan 1998) adlı eserler yayınlanmıştır.

Kars İli Ağızları -Ses Bilgisi- adlı eserinde Ahmet Bican Ercilasun, bölgenin ağızları üzerine şu saptamayı yapmaktadır: “Kars ili sınırları içinde tek bir ağız değil, her biri ayrı yönden Kars sınırları dışına taşan beş ağız vardır. Biz bunları:

1. Kars yerli ağızı,
2. Ardahan-Posof yerli ağızı,
3. Hanak Türkmenleri ağızı,
4. Kars Azerileri ağızı,

5. *Kars Terekemeleri ağızı” olarak adlandırdık”* (Ercilasun 1983: 2). Leylâ Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı eserinde Kars ili ve yöresi ağızlarını *Doğu grubu’nun II. Alt grubu* ağızları içerisinde göstermektedir (Karahan 1996: 58).

Biz çalışmamızda Hıfzı'nın şiirlerinde yer alan ağızbilimsel unsurları: Fonetik unsurlar, morfolojik unsurlar ve semantik (leksik) unsurlar olmak üzere üç bölümde inceledik¹.

1. Fonetik Unsurlar:

1.1. Kimi Alıntı Sözcüklerde Uzun Ünlülerin Kısaltılması

Bugün bütün ağızlarda görülen ortak hususiyetlerden biri de alıntı sözcüklerdeki ünlülerin kısaltılması hadisesidir (Karahan 1996: 2-3). Bu özellik Kağızmanlı Hıfzı'da sistemli değildir.

Asla sevdiğinden *feragat* etmez

Mansur tek emrolsa bir dâra gönül (Gönül)

Ağlarım gözyaşım oldu *revane* (yar yar)

Saldı gözyaşımı *revane* gönül (Divane gönül)

1.2. Kapalı e'nin Varlığı

Tarihî lehçelerimizden itibaren varlığı tartışmalı olmuş bu sesin yazıda gösterildiği belirli bir harfi olmadığı için kimi metinlerde yer verilmiş; kimilerinde ise gösterilmemiştir (Timurtaş 2005: 35-42). İstanbul Türkçesi Rumeli göçmenlerin ağzına dayandığı için bu ses görülmez. (Ergin 2004: 57). Hıfzı, kimi sözcüklerde günümüzde /e/'li söylenen sözcüklerde /i/'li olmasından ötürü bu sesin varlığına hükmedilebilir.

Kimiler eynine elvan *geyinmiş* (çiçekler)

Öter her bağda *neceler* (ishak kuşları)

HIFZI'nındır Hakk'a *viridi* (Mevla bilir)

1.3. Ünlü Uyumlarında Görülen Özellikler

1.3.1. Dil Uyumunun Bozulması

Alıntı sözcüklerde büyük ünlü uyumunun bozulduğu örnekler fazladır:

Ne vereyim bu *gülşane* çiçekler (çiçekler)

Muhabbet ilminde kâfes-i *gamde* (Serimi sevdaya salan bu mudur?)

Bülbül-i *şivane* oldum nideyim (Nideyim)

Zülfünün *kastindeyim* (Kıyma canıma yar yar)

Kimi alıntı sözcüklerde uyum mevcuttur:

Âlem *rûşan* oldu vakt-i şafaktır (Uyan ey gözlerim)

Eller bilmez oldu yurdun *hanasın* (1915 Ağıdı)

1.3.2. Dudak Uyumunun Bozulması

Kaygı / kaygısız sözcükleri Eski Anadolu Türkçesi metinlerindeki gibi yuvarlak ünlülü geçmektedir:

Yatarsan gaflette gamsız *kaygusuz* (Sefil Baykuş)

¹ Makalede geçen örnekler: "Küçük, Sait (2007). *Kağızmanlı Hıfzı. Hayatı-Sanatı-Şiirleri*. Ankara: Ürün Yayınları." adlı eserden alınmıştır.

Bulunca gamı *kayguyu* (Pervane nara düşer mi?)

1.4. Diğer Ünlü Değişmeleri

1.4.1. İlerleyici Benzeşme

e > a: Odan ne karanlık yok mu *ataşın* (Sefil Baykuş);

Yok mudur takatin *hâlların* hani? (Sefil Baykuş);

Hikmet-i Lokman' da yoktur *çarası* (gezen kim idi);

Eller bilmez oldu yurdun *hanasın* (1915 Ağdı);

Din *kardaşı* ehl-i imandır bugün (Ali Osman' dır Gelen).

i>a: Şahbaz *şahan* vurdu üzüldü telek (1915 Ağdı)

ı>a: *Sanardım* usanmış divane gönül (Vatan özlemi); Sürüne *başarsıkların* (Beddua)

i>e: Talan oldu can *şeheri* (ishak kuşları)

1.4.2. Gerileyici Benzeşme

a > e: Garip turna gibi olmuşum *helek* (1915 Ağdı)

a > ı: Ne zalim *çığırıştır* gelen turnalar (Turnalar)

1.4.3. Diğer Ünlü Değişmeleri (Düzleme / Yuvarlaklaşma)

i>ı: İsa gidip dünya *halı* kalınca (Bu Dünya)

u>o: Yeşilbaşlı *sonam*, göllerin hani? (Sefil Baykuş)

1.5. Ünlü Türemesi

Eridir Hudanın hoş *rüzigârı* (Sana sığındım)

1.6. Ünlü Düşmesi

Hasta mısın halın *hatrın* sorayım (Sefil Baykuş)

İlikle düğmeni *göksün* açıldı (Sefil Baykuş)

Eyce saldı perişana çiçekler (çiçekler)

Düştüğçe *hatrıma* ala gözleri (Sona'ya Ağıt)

Burda yorgan, döşek, yastık var mıdır? (Sefil Baykuş)

Orda teslim eder canı bu dünya (Bu Dünya)

Seyret ziyneti zemine (Gezdiğim yerler)

Şekeri olmayan nice *keyf* çeker (Fakir)

1.7. Ünsüzlerle İlgili Görülen Özellikler

1.7.1. Kimi Görülen Ünsüz Değişmeleri

ğ>k

Göksü bostan olmuş bitmiş şememe (yetene kadar)

k>g

Derdin koyup bu *firgata* yanasın (1915 Ağıdı)

Gargoldu canlara kılalım kasti (1915 Ağıdı)

t<d

Güzel gözlerinde yaş *danelendi* (çiçekler)

Susadıkça âb-ı rahmet *yuduyor* (çiçekler)

Öter men' olur *dâdıma* (ishak kuşları)

Ne yakar zerreyi ne de *üşüdür* (seher yelleri)

Ağardır şafaklar maşrık dağını (seher yelleri)

Aşkın zincirini boynuma *takdın* (yar eylen eylen)

Âdem Havva evvel *dadına* yetti (Bu Dünya)

Kimi açmış kimi *domurcuk* olmuş (çiçekler)

Herkes *cihed* bulup gözün açanda (Bu Dünya)

r > l

Yarama *melhem* kıl iman günüdür (Ey pir-i penâhum)

y > ğ:

Hanidir *güveğin*, hani yoldaşın (Sefil Baykuş)

Ne bir *güveğim* var ne de yoldaşım (Emmi Kızı'nın Cevabı)

ğ > y

Eydi kametimi büktü belimi (Emmi Kızı'nın Cevabı)

Hayalin gönlüme olmuş *eylence* (yar eylen eylen)

Ah bu hasret gözde yaş mı *eyleşir* (Mübarek olsun)

1.7.2. Ünsüz Türemesi

Sararmış gül benzim *zağfıran* olmuş (Emmi Kızı'nın Cevabı)

Seyret *ziyneti* zemine (Gezdiğim yerler)

1.7.3. Ünsüz Düşmesi

Kocaldın mı on beş yılın *sonası* (Sefil Baykuş)

Bu kimdir *sesledi* beni uyardtı (Nideyim)

17.4. Birleşme

N'oldu kemer beste bellerin hani? (Sefil Baykuş)

Kudret kaleminden *n'ola* nişana (Ne hoş hayalime düştü sevdiğim)

Bu dünyaya gelen *netmiş* (gezdiğim yerler)

Ben de bir civana oldum *nideyim* (Nideyim)

Netti o Şah-ı Cihan'ı bu dünya (Âşık-ı Sadık Gerektir)

Çağlanır çeşme ve çaylar, durmayıp akarlar *nere* (Âşık-ı Sadık Gerektir)

1.7.5. Hece Düşmesi

Coşkun çaylar gibi *çalkanıp* akar (Gönül)

2. Morfolojik Unsurlar

2.1. -(X)k Yapım Eki

Ölçünlü dilde daha az kullanılan -(X)k fiilden isim yapım ekleri Hıfzı' da daha sık kullanılmıştır:

Can canana canan cana *yaraşık* (yar yar)

Etme aklım zülfün gibi *dolaşık* (yar yar)

Sılada sevdiğim *dolukmuş* ağlar (Vatan özlemi)

2.2. İlgi Ekinin Kullanılmaması:

Ben ağlarım *gözüm* yaşı taşıyor (Mübarek olsun)

Yüzüm üste kanadını / Süreler *ishak* kuşları (ishak kuşları)

2.3. -(X)nYükleme Ekinin Kullanımı

Daha çok Tarihi Doğu lehçelerinde kullanılan -(X)n yükleme eki, Hıfzı'nın şiirlerinde yörenin Azeri Türkçesine yakınlığından sık kullanılmıştır.

Kaldır nikabını *yüzün* göreyim (Sefil Baykuş)

Ruhum kızıl gülden *kokusun* alsa (çiçekler)

Körpe kuzu *kimin* alsam dizime (yetene kadar)

Ağaçlar gibi kıyamda *gözün* arşa diker (Ağlar)

2.4. Eşitlik Ekinin "gibi" Anlamında Kullanımı

Gelinlik esbabım *darca* biçildi (Emmi Kızı'nın Cevabı)

2.5. -An Vasıta Eki Kullanımı

Sine bağrım *hasretinen* nar oldu (Emmi Kızı'nın Cevabı)

Yatıp bir yastıkta *yarınan* halvet (yetene kadar)

2.6. -A İstek Eki

Mevla'm bana bir çift kanat *vereydi* (Turnalar)

Yorgun HIFZI turnalara *ereydi* (Turnalar)

Dal olam *görem* dâdını (ishak kuşları)

Hangi bir tabibe *varam* (merhaba)

2.7. -A gör- Kalıbının Kullanımı

Eski Anadolu Türkçesinde şimdiki zaman anlatımında kullanılan kalıp, ölçünlü dilde süreklilik anlatımında kullanılmaktadır (Demirbilek 2011: 21-30).

Tuta gör elimden yaman günüdür (Ey pir-i penâhım)

2.8. -up tur Geçmiş Zaman Eki

Tarihi Doğu lehçelerinde geçmiş zaman anlatımında kullanılan ek, Azeri Türkçesi etkisiyle Hıfzı'nın şiirlerinde yer bulmuştur.

Dün ü gün vird *oluptur* (Kıyma canıma yar yar)

2.9. Kimiz Zarf-Fiil Eklerinin Sık Kullanımı

2.9.1. -All Zarf-Fiil Eki

Serim sevdalanıp aşka *düşeli* (Gönül)

2.9.2. -AndA Zarf-Fiil Eki

Haber edin ishak kuşlar *geçende* (Emmi Kızı'nın Cevabı)

Selam söylen her turnalar *uçanda* (Emmi Kızı'nın Cevabı)

Ak kırmızı sarı güller *açanda* (Emmi Kızı'nın Cevabı)

Açanda çiçekler yaz bahar çağı (cananı görestim)

Hakikat âlemi *seyran edende* (Muhammed'i göreyim)

Der ki HIFZI mahşer yeri *dolanda* (Muhammed'i göreyim)

Gelip ümmetini ordan *alanda* (Muhammed'i göreyim)

Hasan, Hüseyin'i karşı *gelende* (Muhammed'i göreyim)

Hak-taala evrakları *saçanda* (Âşık-ı Sadık Gerektir)

HIFZI der ki biz mahşere *göçende* (Âşık-ı Sadık Gerektir)

2.9.3. -UbAn Zarf-Fiil Eki

Çeküben bu ahı sana sığındım (Sana sığındım)

Günde yüz bin katar *gelüben* geçer (Uyan ey gözlerim)

Âdem Havva buna *şaşiben* kaldı (Bu Dünya)

2.10. -(I)m I. Teklik Şahıs Eki

Yüz bin mihnet çeksem *kesmezim* meyli (Ağlama gözlerim)

2.11. -n İkinci Teklik Şahıs Eki

Selam *söylen* o cananı görestim (cananı görestim)

2.12. -Am 1. Teklik Şahıs Bildirme Eki

Misafirem gölgenizde kalayım (çiçekler)

Kulunam kapında kurbanı geldim (Sana sığındım)

Müminem bilmem lâ'yı (Ya Rab)

Ben *severem* illa'yı (Ya Rab)

2.13. -sAz II. Teklik Şahıs Eki: -sIz > -sAz

Uçan kuşlar siz Mevla'yı *seversez* (cananı görestim)

2.14. Gereklik Kipinin Gerek Sözcüğüyle Kurulması

Âşık-ı sadık *gerektir*, maşuk yolunda can vere (Âşık-ı Sadık Gerektir)

Ehl-i aşklar bu dünyada, gam yüküne hâmil gerek (Âşık-ı Sadık Gerektir)

Kendine âşık diyenler, müride de âmil *gerek* (Âşık-ı Sadık Gerektir)

Sormaya canan elinden, hem mürşide kâmil *gerek* (Âşık-ı Sadık Gerektir)

2.15. Ölçünlü Dilde Az Kullanılan Kimi Edatların Kullanımı

Bile gezdiğimiz bahçeyi bağı (cananı görestim)

Dahi bundan böyle durmaz ağlarım (çiçekler)

Esen rüzgârlardan *gene* bir selam (Ne hoş hayalime düştü sevdiğim)

2.16. “da” Edatının Çeşitli Kullanımları

2.16.1 “da” Edatının Bağlama İşlevinde Kullanımı

Mest olur *da* salınır *da* ağlar *da* (çiçekler)

2.16.2. Ünsüz Uyumuna Bağlanması

Bir kula halık yar olsa mahlûkat *ta* ağyar olur (Aşık-ı Sadık Gerektir)

2.17. Arapça Çokluk Ekinin Kullanımı

Döner birbirine *hikayet* eyler (Turnalar)

Nebatat her gece düşer zahmete (seher yelleri)

2.18. Devrik Cümle Kullanımı

Sefil Baykuş ne *gezersin* bu yerde, (Sefil Baykuş)

Yok mudur vatanın ellerin hani? (Sefil Baykuş)

Küsmüş müsun selamımı almadın, (Sefil Baykuş)

Kıldı kendi gibi divane gönül (Divane gönül)

3. Semantik (Leksik) Unsurlar

3.1. Hızlı, şiirlerinde gösterişten uzak, samimi bir anlatım kullanmıştır. Aşağıdaki cümleler günlük konuşma tarzında akıcı, anlaşılır sade anlatım örnekleri olarak görülebilir:

Şeyda bülbül şirin dillerin hani? (Sefil Baykuş)

Ecel tuzağını açamaz mısın? (Sefil Baykuş)

Açıp da içinden kaçamaz mısın? (Sefil Baykuş)

Azat eyleseler uçamaz mısın? (Sefil Baykuş)

Kırık mı kanadın kolların hani? (Sefil Baykuş)

Eyleyen cismimi talan bu mudur? (Serimi sevdaya salan bu mudur?)

Zerrece zulmün yok hâşâ bin hâşâ (Ey pir-i penâhım)

Yazın ağlar kışın ağlar yüce dağlar duman olmuş (Ağlar)
 Emmim kızı aç kapıyı gireyim (Sefil Baykuş)
 Al giy allı balam, şalların hani? (Sefil Baykuş)
 Emmimzade küsmemişim ben senden (Emmi Kızı'nın Cevabı)
 Uyan gözlerine kurban olduğum (Uyan gözlerine kurban olduğum)

3.2. Yöresel Sözcükler

Hıfzı şiirlerinde pek çok yöresel sözcük kullanmıştır. Bunların güncelleştirilecek *Derleme Sözlüğü'*ne birer Kağızman yöresi verisi olarak katılması sağlanmalıdır.

Katardan ayrıldın *şahan* mı vurdu (Sefil Baykuş)
 Turnam *teleklerin* tellerin hani? (Sefil Baykuş)
 Çaylarda *çalkanan* sellerin hani? (Sefil Baykuş)
 Al giy *allı balam*, şalların hani? (Sefil Baykuş)
 Yanağına *çise* düşmüş ayılmış (çiçekler)
 Gözler bu meraktan *dolukur* ağlar (Turnalar)
 Döğer sinesini *göverir* bağlar (Turnalar)
 Arşa *direklenir* siyah buharı (seher yelleri)
 Yara *susandırır* seher yelleri (seher yelleri)
 Körpe *maral* gibi *tezen* kim idi (gezen kim idi)
 Kendi melek-sima cemali *uğru* (Serimi sevdaya salan bu mudur?)
 Selam söylen o cananı *görestim* (cananı görestim)
 Ya da kes elinle *dal be dal beni* (Uyan gözlerine kurban olduğum)
 Ağu düştü aşımıza (Mevla bilir)
 Bu aşk beni *paraladı* (Mevla bilir)
 Çıkar gül *döşürür* düzer tabağa (Güzelleme)
 Olmuş *tülek* terlan gelmez tuzağa (Güzelleme)
Sekişi hoş keklik niday-ı güzel (Güzelleme)
 Aşkımı *ürişan* eyledi şefki (Nideyim)
 Açılır *abril* ayında (Kar çiçeği)
 Ağaçlarda *bar çiçeği* (Kar çiçeği)
 Tâ baştan ayağa der *kamu* yar yar (yar yar)
 Hıfzı'yam *kırlara* ersem (Kar çiçeği)
 Çiçekler *devşirip* dersem (Kar çiçeği)
 Nârası gafletten beni *uyarttı* (Divane gönül)
 Nur-i ak âlemi kıldı *ürişan* (Divane gönül)
 Sandım *yüreğimi emdi* şahmeran (Divane gönül)

Felek koymaz dal budağın göğersin (Uyan ey gözlerim)
 Gönül *yücelenme* kabre değersin (Uyan ey gözlerim)
 Kalkar kirpiklerin kaşa *yerişir* (Mübarek olsun)
 Şövesi gün gibi kuşluk çağında (Muhammed'i göreyim)
 Kendisi kahraman eşeği *pisik* (Fakir)
 Yükler bir *sarcından* üç arşın eksik (Fakir)
 Açar kesesini *mahurga* dolu (Fakir)
 Gürlere her taraftan *gümanı* fakir (Fakir)
Hodundan kırılmış yoktur tavası (Fakir)
 Babam der *gadan* alayım (Tütün tiryakisi)
Seğirttim dükkâna atlı (Tütün tiryakisi)
 Dalar tavuğun *pinine* (Tütün tiryakisi)
Mamısı da içer lüle (Tütün tiryakisi)
Cemdeğin kuşlara kala (Beddua)
Taladı malları götürdü şikâr (1915 Ağıdı)
 Aç kaldı emzikli mahzun *balalar* (1915 Ağıdı)
 Aşkından titrer vücudu, ağaçlar *gazeli* döker (Âşık-ı Sadık Gerektir)
 Mest olur dalı budağı, bir zaman *üryana* gezer (Âşık-ı Sadık Gerektir)
 Dünyada yoksuldur ahrette *baydır* (Fakir)
 Bayramda pişirir *evelek* kabak (Fakir)
 Taze tencerenin *vitnisine* bak (Fakir)
 İndullahta zengin fakire *taydır* (Fakir)

3.3. Arkaik Sözcükler

Hıfzı, şiirlerinde arkaik (eskicil) ögelere de yer vermiştir. Özellikle üçüncü şahıs zamiri o çekime girdiğinde tarihî metinlerdeki gibi a- sesine dönüşmektedir:

Seherde açmağa *evdi* tezlendi (çiçekler)
 Bilirdi affeyler *bayı gedayı* (Ağlama gözlerim)
 Kaçan can kurtardı kalanlar kaldı (1915 Ağıdı)
 Kimiler mevt oldu *yuyan* olmadı (1915 Ağıdı)
 Nice yüzyıl *anlar* ömür sarf etti (Bu Dünya)
 Tâ baştan ayağa der *kamu* yar yar (yar yar)
 Dünyada yoksuldur ahrette *baydır* (Fakir)
Encamı anlarda dünyadan gitti (Bu Dünya)
 Havva'dan ayırdı *anı* bu dünya (Bu Dünya)
Anda oldu Nuh Tufanı bu dünya (Bu Dünya)

3.4. Deyimler

Hıfzı'da zengin bir deyim hazinesi mevcuttur. Bu deyimler Kağızman yöresi deyimlerine eklenmelidir.

Felek fukarası malların hani? (Sefil Baykuş)

Ölüm lal eyledi dillerim yoktur (Emmi Kızı'nın Cevabı)

Bu geniş dünyada yerim dar oldu (Emmi Kızı'nın Cevabı)

Yoldan gelip geçen fatiha versin (Emmi Kızı'nın Cevabı)

Felek dilencisi mallarım yoktur (Emmi Kızı'nın Cevabı)

Bu alçak toprakta gör neler biter (çiçekler)

Eyler dil şehrinin talan turnalar (Turnalar)

Name dolandırır seher yelleri (seher yelleri)

Ne hoş hayalime düştü sevdiğim (Ne hoş hayalime düştü sevdiğim)

Deşti yüreğimi hicran yürüttü (Serimi sevdaya salan bu mudur?)

Gafilden şikârim firar eyledi (yar eylen eylen)

Ne demişim neden kenar gezersin (yar eylen eylen)

Ateşten dona düştüm (Kıyma canıma yar yar)

Arifler ağlasın yaşı kanasın (1915 Ağdı)

Kimiler bağlamış yarasin ağlar (1915 Ağdı)

Âlem gam gün oldu çaresin ağlar (1915 Ağdı)

Çalarız kılıcı dökülsün kafa (1915'te Gelen Orduya)

Dostlar ağır geldi düşmanı tarttı (Ali Osman'dır Gelen)

Genceldi dünyamız ömrümüz arttı (Ali Osman'dır Gelen)

Her bir gamlı günde bir yaş kocaldık (Ali Osman'dır Gelen)

3.5. Sapmalar

"Bir metnin veya söylemin metin ve söylem dışı cümle ve cümleleri, metin bölümünden sapma olarak adlandırılır." (Karaağaç 2013: 643). Her şair şiirinde daha etkili bir anlatım sağlamak için sapmalara başvurur Gül 2004: 61-72). Kimi ses veya sözcük değişikliğiyle ölçünlü dilden farklılıklar arz eden dil öğelerine Hıfzı'da sık rastlanılmaktadır:

Canan ile can sohbeti kılalım (yetene kadar)

Humar gözlüm uykulandı beslendi (Uyan gözlerine kurban olduğum)

Rengimi sarıya sen boyandırdın (Uyan gözlerine kurban olduğum)

Ezelden halk etmiş hûday-i güzel (Güzelleme)

Gönderdi serime sevdây-ı güzel (Güzelleme)

Otlar kalem olsa tamam etmiyor (Nideyim)

Bayram günü kan edenler barışır (Mübarek olsun)

Koy geçsin aşkından ömrüm zamanım (Mübarek olsun)
 Yitirmiş birbirin meleşir ağlar (1915 Ağdı)
 Sayesinde necat bulur mazluman (1915'te Gelen Orduya)
 Moskoflar ürküştü tebdili şaştı (1915'te Gelen Orduya)
 Havada kuşlar hem suda semekler (1915'te Gelen Orduya)
 Koptu Nuh Tufanı dumandır bugün (1915'te Gelen Orduya)
 Enver Paşa paşaların zireği (1915'te Gelen Orduya)
 Türk ordusu birbirine bitişti (1915'te Gelen Orduya)
 Duydu Hamidiye geldi katıştı (1915'te Gelen Orduya)
 Serine değmeden Erzurum yeli (1915'te Gelen Orduya)
 Tamam, elden gitti Uruset eli (1915'te Gelen Orduya)
 Rahmet bu derdimende (Ya Rab)
 Ben gibi gence günah (Y Rab)

Sonuç

Ercilasun, Kars için: “Kars ili; gerek etnik, gerek diyalektik bakımdan Azerbaycan'ı Türkiye'ye bağlayan bir halkadır” (Ercilasun 1983: 145) demektedir. Şairimizin şiirlerinde oldukça sık rastlanılan Azeri Türkçesi örnekleri bu bağlamda anlaşılmalıdır.

Hıfzı'nın zengin çağrışımlı şiirleri barındırdığı renkli imajların yanı sıra zengin ağızbilimsel malzemeyi de içerisinde bulundurmaktadır. Bu zengin malzeme şairimizin bir *kültür taşıyıcı* rolüyle yöre kültürünü nasıl yakından özümlediğini ortaya koymaktadır.

Bildirimizde Hıfzı'nın şiirlerindeki ağızbilimsel malzemeyi üç bölüme ayırarak incelenmeye çalıştık. Bildiri çerçevesinde sunmaya çalıştığımız ağızbilimsel unsurlara oldukça fazla veriye rast geldik. Şüphesiz ki yapılacak daha ayrıntılı çalışmalarla bu veriler daha da zenginleştirilebilir. Bizce onun şiirleri, başta ağız bilimi, halk edebiyatı ve folklor olmak üzere dil ve edebiyat alanlarında yapılacak çalışmalara zengin veriler sunacak kudrettedir.

Kaynakça

- Aksan, Doğan (2005). *Halk Şiirimizin Gücü*. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Demirbilek, Salih (2011). Oğuz Türkçesinde Bir Emir yapısı: “Fiil + Zarf-Fiil (v) + Gör-”. *Studies of the Ottoman Domain*, 1 (1), 21-30.
- Ercilasun, Ahmet Bican (1983). *Kars İli Ağızları, Ses Bilgisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Ergin, Muharrem (2004). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gül, Münteha (2004). Zeki Ömer Defne'nin Şiir Dilinde Sapmalar. *Doğumunun 100. Yılında Zeki Ömer Defne ve Çankırlı Şairler Sempozyumu Bildirileri, Çankırı*, 61-72.
- Karaağaç, Günay (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karahan, Leylâ (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yayınları.
- Küçük, Sait (2007). *Kağızmanlı Hıfzı. Hayatı-Sanatı-Şiirleri*. Ankara: Ürün Yayınları.

Olçay, Selâhattin, Ercilasun, Ahmet Bican ve Aslan, Ensar (1998). *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*. Ankara: TDK Yayınları.

Timurtaş, Faruk Kadri (2005). *Eski Türkiye Türkçesi. XV. Yüzyıl. Gramer-Metin-Sözlük*. Ankara: Akçağ Yayınları.

